

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΠΑΝΑΓΗΣ ΚΑΤΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

(Προσφυγή αριθ. 72165/13)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

5 Νοεμβρίου 2020

Η απόφαση αυτή θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με τους όρους οι οποίοι προβλέπονται από το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί μικροαλλαγές ως προς την μορφή.

Στην υπόθεση Παναγής κατά Ελλάδας,

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε Τμήμα, η σύνθεση του οποίου έχει ως εξής:

Ksenja Turković, *πρόεδρος,*

Krzysztof Wojtyczek,

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Alena Poláčková,

Péter Paczolay,

Raffaele Sabato,

Lorraine Schembri Orland, *δικαστές,*

και Abel Campos, *γραμματέας τμήματος,*

Αφού έλαβε υπόψη:

την προσφυγή (αριθ. 72165/13) στρεφόμενη κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, με την οποία ένας υπήκοος του Κράτους αυτού, ο κ. Αθανάσιος Παναγής («ο προσφεύγων») προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση») στις 11 Νοεμβρίου 2013,

την απόφαση να γνωστοποιηθεί η προσφυγή στην ελληνική κυβέρνηση,

τις παρατηρήσεις των διαδίκων,

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 13 Οκτωβρίου 2020,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία υιοθετήθηκε την πιο πάνω ημερομηνία:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η παρούσα υπόθεση αφορά την καταδίκη του προσφεύγοντος για πλαστογραφία και χρήση πλαστού, στην βάση των καταθέσεων που ελήφθησαν κατά το στάδιο της ανάκρισης από δύο ρουμάνες μάρτυρες τις οποίες ο προσφεύγων δεν είχε την δυνατότητα να εξετάσει κατά την διαδικασία ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων, ενώ η μία από τις μάρτυρες αυτές είχε ανακαλέσει την αρχική κατάθεσή της με μία ένορκη βεβαίωση που έγινε ενώπιον

συμβολαιογράφου στην Ρουμανία και δόθηκε στον προσφεύγοντα ο οποίος την είχε καταθέσει στην δικογραφία ενώπιον των δικαστηρίων.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

2. Ο προσφεύγων έχει γεννηθεί το 1968 και είναι κάτοικος Κορίνθου. Εκπροσωπείται από τον κ. Π. Μαρτζακλή, δικηγόρο.

3. Η Κυβέρνηση εκπροσωπείται από τον εντεταλμένο του αντιπροσώπου της, κύριο Κ. Γεωργιάδη, πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

4. Από τον Δεκέμβριο 1999 μέχρι τον Ιούλιο 2004, ο προσφεύγων ήταν δημοτικός υπάλληλος στον Δήμο Λουτρακίου. Την 1^η Σεπτεμβρίου 2004, διορίστηκε καθηγητής θεολογίας στο γυμνάσιο της Νεμέας.

5. Από το έτος 2002 και μέχρι την ημερομηνία της αποχώρησής του από το δημαρχείο Λουτρακίου, η εργασία του προσφεύγοντος συνίστατο στην παροχή συνδρομής των αλλοδαπών κατά τις ενέργειές τους προκειμένου να λάβουν τίτλους παραμονής έξι μηνών οι οποίοι τους επέτρεπαν να εργαστούν στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, ο προσφεύγων συμπλήρωνε τα διοικητικά έγγραφα σχετικά με τα αιτήματα των αλλοδαπών και προέβαινε στις καταχωρίσεις σε ένα ειδικό βιβλίο. Στην συνέχεια, αυτός διαβίβαζε τα έγγραφα αυτά σε μία άλλη δημοτική υπάλληλο, την Ν.Ρ., η οποία είχε δικαίωμα υπογραφής, ώστε να υπογράψει τις βεβαιώσεις παραμονής προς χορήγηση στους αλλοδαπούς.

6. Μετά την αποχώρησή του από το δημαρχείο, τα καθήκοντα του προσφεύγοντος είχαν ανατεθεί σε τρεις άλλους δημοτικούς υπαλλήλους. Εν τούτοις, εξαιτίας της έλλειψης εμπειρίας των τελευταίων, ο προσφεύγων μετέβαινε κατά καιρούς στο δημαρχείο για να τους βοηθήσει.

7. Μεταξύ Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου 2004, ο προσφεύγων γνώρισε μία ρουμάνα υπήκοο, την Π.Λ., και της πρότεινε να την βοηθήσει να ανανεώσει τον τίτλο παραμονής της ο οποίος είχε λήξει στην διάρκεια του θέρους 2004. Έτσι, σε μία ημερομηνία η οποία δεν προσδιορίζεται, μεταξύ του τέλους Σεπτεμβρίου και της 19 Οκτωβρίου 2004, ο προσφεύγων μετέβη στο δημαρχείο, πήρε μία βεβαίωση, την συμπλήρωσε ο ίδιος στο όνομα της Π.Λ., μιμήθηκε την υπογραφή της τελευταίας και προσέθεσε τις αναγκαίες καταχωρίσεις στο ειδικό βιβλίο. Στην

συνέχεια, χορήγησε την βεβαίωση παραμονής στην Π.Α., έναντι του ποσού των 500 ευρώ.

8. Ο προσφεύγων κατηγορήθηκε για πλαστογραφία, χρήση πλαστού και εκβίαση και παραπέμφθηκε σε δίκη ενώπιον του πλημμελειοδικείου Κορίνθου. Πέντε μάρτυρες κατηγορίας, οι Π.Α., Π.Κ., Κ.Ν., Ν.Ρ. και Α.Γ. και ένας μάρτυρας υπεράσπισης, ο Π.Π., κλήθηκαν να παρασταθούν. Εν τούτοις, οι Π.Α. και Π.Κ. δεν παραστάθηκαν στο ακροατήριο. Το δικαστήριο δεν παρείχε οποιαδήποτε εξήγηση σχετικά με την απουσία τους. Το δικαστήριο προέβη, στην συνέχεια, στην ανάγνωση διαφόρων εγγράφων μεταξύ των οποίων και μίας κατάθεσης της Π.Α. και δύο εγγράφων καταθέσεων της Π.Κ. οι οποίες έγιναν στις 25 Φεβρουαρίου 2005 ενώπιον των ανακριτικών υπαλλήλων.

9. Στις 29 Μαρτίου 2011, το πλημμελειοδικείο Κορίνθου κήρυξε τον προσφεύγοντα ένοχο για το αδίκημα της πλαστογραφίας και τον καταδίκασε σε ποινή φυλάκισης οκτώ μηνών (απόφαση αριθ. 1382/2011).

10. Ο προσφεύγων άσκησε κατά της απόφασης αυτής έφεση ενώπιον του εφετείου Ναυπλίου.

11. Κατά την δικάσιμο της 2 Οκτωβρίου 2012, ο προσφεύγων επικαλέστηκε το άρθρο 6 § 3 δ) της Σύμβασης και την σχετική νομολογία του Δικαστηρίου και παραπονέθηκε για το γεγονός ότι σε κανένα στάδιο της διαδικασίας δεν είχε την δυνατότητα να εξετάσει τις μάρτυρες κατηγορίας Π.Α. και Π.Κ. Υποστήριξε ότι από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν προέκυπτε ότι οι αρχές είχαν λάβει τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να προσαγάγει στο ακροατήριο τις Π.Α. και Π.Κ. Κάλεσε επίσης το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να προβεί στην ανάγνωση στο ακροατήριο και να λάβει υπόψη μία ένορκη βεβαίωση η οποία έγινε στην Ρουμανία στις 24 Μαρτίου 2006 από την Π.Κ. ενώπιον συμβολαιογράφου, η οποία μεταφράστηκε στα ελληνικά και εστάλη στον προσφεύγοντα και με την οποία η Π.Κ. βεβαίωνε ότι ο προσφεύγων δεν είχε οποιαδήποτε ανάμιξη στην υπόθεση της πλαστογραφίας. Ο προσφεύγων τόνιζε ότι η δήλωση αυτή ανέτρεπε την προηγούμενη κατάθεση της μάρτυρος αυτής, η οποία ήταν δυσμενής γι' αυτόν, και επιβεβαίωνε αντιθέτως την πρώτη κατάθεσή της, η οποία ήταν ευνοϊκή

γι' αυτόν. Υπογράμμισε επίσης ότι υπήρχαν πολλές αντιφάσεις μεταξύ των καταθέσεων της Π.Α. και της Π.Κ.

12. Επίσης, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι κανένα έγγραφο της δικογραφίας δεν μπορούσε να στοιχειοθετήσει μία απόφαση ενοχής σε βάρος του, εκτός της μίας από τις δύο καταθέσεις της Π.Α. και της μίας από τις τέσσερις καταθέσεις της Π.Κ. Κάλεσε το εφετείο να μην προβεί στην ανάγνωση αυτών των δύο καταθέσεων.

13. Τρεις μάρτυρες κατηγορίας έκαναν δηλώσεις. Ο πρώτος, Κ.Μ., δήλωσε ότι δεν γνώριζε αν ήταν ο προσφεύγων εκείνος ο οποίος είχε διαπράξει το αδίκημα. Ο δεύτερος, Α.Γ., δήλωσε ότι δεν ήταν βέβαιος για τίποτε και ο τρίτος, Π.Π., δήλωσε ότι το αδίκημα μπορούσε να έχει διαπραχθεί από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο.

14. Στην συνέχεια, ο πρόεδρος προέβη στην ανάγνωση διαφόρων εγγράφων μεταξύ των οποίων και δύο ενόρκων καταθέσεων της μάρτυρος Π.Κ., οι οποίες είχαν δοθεί στις 25 και στις 26 Φεβρουαρίου 2005, δύο ενόρκων καταθέσεων του Ν.Ρ., οι οποίες είχαν δοθεί στις 25 Φεβρουαρίου 2005 και στις 12 Απριλίου 2005, δύο ενόρκων καταθέσεων της Π.Α., οι οποίες είχαν δοθεί στις 25 Φεβρουαρίου 2005, καθώς και της απόφασης του πλημμελειοδικείου Κορίνθου.

15. Κατά το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας και μετά από ερώτηση του προέδρου προς τους συνηγόρους του προσφεύγοντας «αν επιθυμούσαν να προβούν σε περαιτέρω εξετάσεις αποδεικτικών στοιχείων ή σε διευκρινίσεις», αυτοί απάντησαν αρνητικά.

16. Με την με αριθμό 879/2012 της 2 Οκτωβρίου 2012, το εφετείο Ναυπλίου επικύρωσε την καταδίκη αλλά μείωσε την ποινή σε φυλάκιση έξι μηνών.

17. Ειδικότερα, όσον αφορά κατ' αρχήν τα αιτήματα του προσφεύγοντος να μην γίνει ανάγνωση των καταθέσεων της Π.Α. και της Π.Κ. και να λάβει το δικαστήριο υπόψη την ένορκη βεβαίωση της 24 Μαρτίου 2006, το εφετείο τα απέρριψε συλλήβδην. Σημείωσε ότι οι μάρτυρες Π.Α. και Π.Κ. είχαν κλητευθεί νομίμως να παρασταθούν τόσο ενώπιον του πλημμελειοδικείου όσο και ενώπιον του εφετείου, αλλά ότι αυτές δεν παρουσιάστηκαν. Το εφετείο διαπίστωσε ότι το όργανο το οποίο ήταν αρμόδιο για την επίδοση των κλήσεων αυτών είχε

βεβαιώσει, την 1^η Μαρτίου 2012, ότι οι εν λόγω μάρτυρες ευρίσκονταν στο εξωτερικό, ενώ οι διευθύνσεις τους δεν ήταν γνωστές στις αρχές. Βεβαίωσε ότι οι προσπάθειες των δικαστικών αρχών να τις προσαγάγει στο ακροατήριο απέβησαν άκαρπες, ότι κατέστη αδύνατον να τις εξετάσει και ότι έπρεπε τότε να προβεί στην ανάγνωση των καταθέσεών τους οι οποίες είχαν ληφθεί κατά την ανάκριση, εφόσον αυτές δεν ήταν το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο αλλά έπρεπε να συνεκτιμηθούν μαζί με τις καταθέσεις των τριών άλλων μαρτύρων κατηγορίας και του μάρτυρα υπεράσπισης και με τα έγγραφα της δικογραφίας. Το εφετείο τόνισε ότι οι καταθέσεις των Π.Α. και Π.Κ. είχαν συμπεριληφθεί μέσα στην απόφαση του πλημμελειοδικείου και είχαν αναγνωσθεί στο ακροατήριο από το δικαστήριο αυτό χωρίς ο προσφεύγων να αντιταχθεί προς τούτο.

18. Στις 22 Οκτωβρίου 2012, ο προσφεύγων κατέθεσε αίτηση αναίρεσης κατά της απόφασης αυτής.

19. Με έναν από τους λόγους αναίρεσής του, ο προσφεύγων επικαλέστηκε την παραβίαση του άρθρου 6 § 3 δ) της Σύμβασης, εξαιτίας του γεγονότος ότι τα δικαστήρια της ουσίας είχαν αποφανθεί χωρίς να του έχει δοθεί η δυνατότητα να εξετάσει στο ακροατήριο τις δύο ρουμάνες μάρτυρες οι οποίες είχαν καταθέσει σε βάρος του κατά την ανάκριση της υπόθεσης.

20. Με έναν άλλο λόγο αναίρεσης, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι υπήρχε ακυρότητα της ακροαματικής διαδικασίας ενώπιον του εφετείου εξαιτίας της άρνησης του τελευταίου να προβεί στην ανάγνωση της ένορκης βεβαίωσης η οποία είχε δοθεί από την μάρτυρα Π.Κ. στις 24 Μαρτίου 2006 και είχε σταλεί από την Ρουμανία. Υπογράμμιζε την σημασία της βεβαίωσης αυτής διότι με αυτήν η μάρτυρας ανακαλούσε την αρχική κατάθεσή της κατά του προσφεύγοντος που είχε ληφθεί κατά την ανάκριση.

21. Με έναν άλλο λόγο αναίρεσης, ο προσφεύγων παραπονέθηκε ότι η αιτιολογία της απόφασης του εφετείου άφηνε αμφιβολίες ως προς το ζήτημα των πραγματικών περιστατικών στα οποία αυτό στηρίχθηκε προκειμένου να κηρύξει τον προσφεύγοντα ένοχο χρήσης πλαστού. Υπογράμμιζε ότι υπήρξε επιβάρυνση της κατάστασης του κατηγορουμένου όταν το εφετείο, χωρίς να μετατρέψει την φύση του αδικήματος ή το πλαίσιο της ποινής, αναγνώρισε ότι υπήρξε

επιβαρυντική περίπτωση, ήτοι αυτή της χρήσης πλαστού. Σε στήριξη του ισχυρισμού του, αυτός επικαλέστηκε πολλές αποφάσεις του Αρείου Πάγου μεταξύ των οποίων και την απόφαση με αριθμό 804/2012, η οποία ήταν απολύτως παρόμοια με την παρούσα υπόθεση και στην οποία ο Άρειος Πάγος είχε αναρτήσει την απόφαση του εφετείου και είχε παύσει την ποινική δίωξη κατά του κατηγορουμένου λόγω παραγραφής.

22. Η συζήτηση ενώπιον του Αρείου Πάγου έλαβε χώρα στις 12 Φεβρουαρίου 2013. Ο εισαγγελέας πρότεινε στο δικαστήριο να κάνει δεκτή την αίτηση αναίρεσης και να παύσει την ποινική δίωξη λόγω παραγραφής.

23. Την ημέρα της συζήτησης, ο προσφεύγων κατέθεσε πρόσθετο υπόμνημα.

24. Με την με αριθμό 767/2013 απόφασή του της 23 Μαΐου 2013, ο Άρειος Πάγος αναίρεσε εν μέρει την απόφαση του εφετείου όσον αφορά την αιτιολογία της τελευταίας ως προς την επιβαρυντική περίπτωση της χρήσης πλαστού, αλλά επικύρωσε την καταδίκη για το αδίκημα της πλαστογραφίας.

25. Όσον αφορά τον πιο πάνω πρώτο λόγο αναίρεσης του προσφεύγοντος, ο Άρειος Πάγος αποφάνθηκε τα ακόλουθα:

«Όπως προκύπτει από το πρακτικό της συνεδρίασης του εφετείου Ναυπλίου, αυτό προέβη στην ανάγνωση και έλαβε υπόψη του, προκειμένου να εκδώσει την απόφασή του, τις εκθέσεις εξέτασης της Π.Λ. της 25 Φεβρουαρίου 2005 (...) και τις ένορκες βεβαιώσεις οι οποίες δόθηκαν από την μάρτυρα Π.Κ. στις 24 και στις 25 Φεβρουαρίου 2005 (...) και τούτο παρά την ρητή αντίρρηση [του προσφεύγοντος] για τους ακόλουθους λόγους: «Εν προκειμένω, από τα αποδεικτικά επίδοσης των δύο μαρτύρων προκύπτει ότι αυτές κλητεύθηκαν νομίμως να παραστούν τόσο ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου όσο και ενώπιον του εφετείου, αλλά αυτές δεν παραστάθηκαν σε καμία συνεδρίαση διότι, όπως βεβαιώθηκε (...), αυτές διέμεναν στο εξωτερικό σε άγνωστη διεύθυνση. Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι οι προσπάθειες της δικαστικής αρχής εξαντλήθηκαν χωρίς να καταστεί δυνατή η παράσταση των μαρτύρων, πρέπει να θεωρηθεί ότι υπάρχει αδυναμία παράστασης και εξέτασης αυτών και το δικαστήριο μπορεί συνεπώς να προβεί στην

ανάγνωση των καταθέσεών τους οι οποίες είχαν δοθεί κατά το στάδιο της προανάκρισης. Επίσης, οι καταθέσεις αυτές δεν συνιστούν τα μοναδικά αποδεικτικά μέσα, αλλά λαμβάνονται υπόψη μαζί με τις ένορκες καταθέσεις των άλλων τριών μαρτύρων κατηγορίας, του μάρτυρα υπεράσπισης, καθώς και τα έγγραφα τα οποία έχουν περιληφθεί στον κατάλογο των αναγνωστέων εγγράφων και τα άλλα έγγραφα που προσκομίστηκαν από [τον προσφεύγοντα]. Εξάλλου, οι καταθέσεις αυτές περιέχονται μέσα στην απόφαση του πλημμελειοδικείου της οποίας έγινε ανάγνωση χωρίς να αντιταχθεί ο κατηγορούμενος (...)». Κατά συνέπεια, (...) λαμβανομένης υπόψη της αιτιολογίας για το γεγονός της ανάγνωσης των καταθέσεων της Π.Α. και της Π.Κ. και των αποδεικτικών της κλήτευσής τους, της 21 Σεπτεμβρίου 2012, δεν υπάρχει λόγος ακυρότητας ούτε παραβίασης του άρθρου 6 § 3 δ) (...)».

26. Όσον αφορά τον πιο πάνω αναφερόμενο δεύτερο λόγο αναίρεσης, ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι:

«Ως προς αυτόν (...) τον λόγο αναίρεσης, υποστηρίχθηκε ότι, ενώ ο προσφεύγων, μέσω του συνηγόρου του, προσκόμισε την από 24 Μαρτίου 2006 ένορκη βεβαίωση της Π.Κ. και ζήτησε από τον διευθύνοντα την συζήτηση να προβεί στην ανάγνωσή της, το έγγραφο αυτό (...) δεν ελήφθη υπόψη και ότι, κατά συνέπεια, υπάρχει λόγος ακυρότητας σύμφωνα με το άρθρο 510 § 1 β) του κώδικα ποινικής δικονομίας. Εν τούτοις, δεδομένου ότι ο προσφεύγων δεν προσέφυγε ενώπιον ολόκληρου του δικαστηρίου αυτού κατά της παράλειψης αυτής, δεν υπήρξε ελάττωμα εξέτασης μάρτυρα και επομένως ο λόγος αναίρεσης πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

27. Όσον αφορά τον πιο πάνω αναφερόμενο τρίτο λόγο αναίρεσης, ο Άρειος Πάγος όρισε τα εξής:

«Από την δικογραφία προκύπτει (...) ότι με την με αριθμό 879/2012 απόφαση του πλημμελειοδικείου Κορίνθου, ο προσφεύγων καταδικάστηκε

για πλαστογραφία σε ποινή φυλάκισης οκτώ μηνών και άσκησε έφεση. Η απόφαση του εφετείου η οποία αποτελεί το αντικείμενο της αίτησης αναίρεσης καταδίκασε τον προσφεύγοντα σε ποινή φυλάκισης έξι μηνών για το αδίκημα της πλαστογραφίας μετά χρήσεως και όχι για απλή πλαστογραφία, ήτοι το αδίκημα για το οποίο αυτός είχε καταδικαστεί στον πρώτο βαθμό, της χρήσης πλαστού αποτελούσας μίας επιβαρυντικής περίπτωσης. Κατά την κρίση του αυτή, το εφετείο παραβίασε το άρθρο 470 του κώδικα ποινικής δικονομίας και επιδείνωσε την κατάσταση του [προσφεύγοντος], παρά το γεγονός ότι η ποινή η οποία του επιβλήθηκε ήταν ελαφρύτερη από την ποινή που είχε επιβληθεί στον πρώτο βαθμό, στον βαθμό κατά τον οποίο η επιβαρυντική περίπτωση (...) έχει δυσμενή επίπτωση στην απόφαση του δικαστηρίου όσον αφορά την βαρύτητα της ποινής. Κατά συνέπεια, επιδεινώνοντας την κατάσταση του [προσφεύγοντος], το εφετείο υπέπεσε σε κατάχρηση εξουσίας ασκώντας δικαιοδοσία πέραν εκείνης που του έχει αποδοθεί από τον νόμο.

28. Ο Άρειος Πάγος παρέπεμψε την υπόθεση ενώπιον το εφετείου προκειμένου αυτό να αποφανθεί εκ νέου, με διαφορετική σύνθεση. Η συζήτηση ενώπιον του εφετείου ορίστηκε για τις 22 Οκτωβρίου 2013. Εν τούτοις, η διαδικασία στο εφετείο δεν έλαβε χώρα και η υπόθεση τέθηκε στο αρχείο κατ' εφαρμογήν του άρθρου 8 § 4 του νόμου 4198/2013 ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 11 Οκτωβρίου 2013 και όριζε ειδικότερα ότι οι στερητικές της ελευθερίας ποινές διαρκείας μέχρι έξι μηνών, οι οποίες έχουν επιβληθεί από αποφάσεις εκδοθείσες μέχρι την δημοσίευση του παρόντος νόμου, και όταν οι αποφάσεις αυτές δεν είχαν ακόμη καταστεί τελεσίδικες και οι επιβληθείσες ποινές δεν είχαν ακόμη εκτιθεί, δεν εκτελούνται (πιο πάνω παράγραφος 31). Κατά συνέπεια, ο προσφεύγων δεν χρειάστηκε να εκτίσει την ποινή των έξι μηνών η οποία είχε επιβληθεί κατόπιν της καταδίκης του από το εφετείο.

ΤΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΕΘΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

29. Τα εφαρμοστέα άρθρα του κώδικα ποινικής δικονομίας έχουν ως εξής:

Άρθρο 170 § 2

«Η ακυρότητα της διαδικασίας στο ακροατήριο επέρχεται της και στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του ή ο εισαγγελέας ζήτησαν να ασκήσουν δικαίωμα που ρητά της παρέχεται από το νόμο και το δικαστήριο της το αρνήθηκε ή παρέλειψε να αποφανθεί για τη σχετική αίτηση.»

Άρθρο 171 § 1

«Ακυρότητα που λαμβάνεται και αυτεπαγγέλτως υπόψη από το δικαστήριο σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και στον Άρειο Πάγο ακόμη, προκαλείται:

Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις που καθορίζουν: (...) δ) την εμφάνιση, την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που του παρέχονται από το νόμο, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (...).»

Άρθρο 334 § 2

«[Εκείνος που διευθύνει την συζήτηση] μπορεί επίσης να απορρίπτει όλες τις προτάσεις που δεν βοηθούν καθόλου στην εξακρίβωση της αλήθειας και προκαλούν άσκοπη παράταση των συζητήσεων.»

Άρθρο 364 § 1

«Στο ακροατήριο διαβάζονται οι εκθέσεις των ανακριτικών υπαλλήλων, που συντάχθηκαν (...) καθώς και τα υπόλοιπα έγγραφα που υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της αποδεικτικής διαδικασίας και δεν αμφισβητήθηκε η γνησιότητά της. Η ανάγνωση των εγγράφων αυτών στο ακροατήριο γίνεται μόνο ως της τα ουσιώδη και σημαντικά, κατά την κρίση του προέδρου, σημεία της. Κατά της σχετικής διάταξης του προέδρου μπορεί να ασκηθεί αμέσως προσφυγή σε ολόκληρο το Δικαστήριο. (...)»

Άρθρο 365 § 1

«Στις περιπτώσεις που είναι αδύνατη η εμφάνιση ενός μάρτυρα στο ακροατήριο εξαιτίας θανάτου, γήρατος, μακράς και σοβαρής ασθένειας, διαμονής στο εξωτερικό ή άλλου εξαιρετικά σοβαρού κωλύματος (...)

διαβάζεται στο ακροατήριο, αν υποβληθεί αίτηση, η ένορκη κατάθεσή του που δόθηκε στην προδικασία· διαφορετικά ακυρώνεται η διαδικασία. (...))»

Άρθρο 371 § 3

«Πρώτα γίνεται ψηφοφορία για την ενοχή ή την αθωότητα του κατηγορουμένου για την πράξη που του αποδίδεται, όπως αυτή προέκυψε από την κύρια διαδικασία και για το χαρακτηρισμό της πράξης. Αφού κηρυχθεί ένοχος ο κατηγορούμενος, γίνεται αμέσως κατόπιν συζήτηση για την ποινή που θα πρέπει να επιβληθεί (...))»

Άρθρο 511

«Αν κριθεί παραδεκτή η αίτηση αναίρεσης και εμφανιστεί εκείνος που την άσκησε (...), ο Άρειος Πάγος (...) αυτεπαγγέλτως λαμβάνει υπόψη το δεδικασμένο και, αν κριθεί και ένας βάσιμος λόγος, και την παραγραφή που επήλθε μετά τη δημοσίευση της προσβαλλόμενης απόφασης. (...))»

30. Ερμηνεύοντας τις πιο πάνω αναφερόμενες διατάξεις, ο Άρειος Πάγος (απόφαση αριθ. 1395/2006) έκρινε ότι δεν υπήρχε ακυρότητα της διαδικασίας όταν το δικαστήριο, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήματος, προέβαινε σε ανάγνωση και ελάμβανε υπόψη την ένορκη κατάθεση ενός μάρτυρα η οποία ελήφθη κατά την ανάκριση, υπό την προϋπόθεση ότι υπογράμμιζε στην απόφασή του την αδυναμία της παράστασης του μάρτυρα και ακόμη και αν ο κατηγορούμενος είχε αντιταχθεί σε αυτό. Η αντίρρηση του κατηγορουμένου συνιστούσε μία συνθήκη εμπόρουσα στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 334 § 2 και μπορούσε να μην ληφθεί υπόψη εφόσον παρεμπόδιζε την αποκάλυψη της αληθείας. Τούτο ίσχυε ιδίως όταν ο μάρτυρας είχε αποβιώσει ή αν η παράστασή του στο ακροατήριο ήταν αδύνατη ή δυσχερής να επιτευχθεί και η κατάθεση του τελευταίου στο στάδιο της ανάκρισης ήταν απολύτως αναγκαία για την αποκάλυψη της αληθείας. Στην περίπτωση αυτή, η αντίρρηση του κατηγορουμένου στην ανάγνωση της κατάθεσης αυτής κατέληγε στο να σταθεί εμπόδιο στην ορθή διεξαγωγή της διαδικασίας.

31. Στις 11 Οκτωβρίου 2013, τέθηκε σε ισχύ ο νόμος 4198/2013 το άρθρο 8 § 4 προβλέπει:

«(α) Ποινές στερητικές της ελευθερίας διάρκειας μέχρι έξι μηνών που έχουν επιβληθεί με αποφάσεις, οι οποίες έχουν εκδοθεί μέχρι τη δημοσίευση του παρόντος νόμου, εφόσον οι αποφάσεις αυτές δεν έχουν καταστεί αμετάκλητες και οι επιβληθείσες ποινές δεν έχουν εκτιθεί (...) παραγράφονται και δεν εκτελούνται, υπό τον όρο ότι ο καταδικασθείς δεν θα τελέσει μέσα σε δύο έτη από τη δημοσίευση του νόμου αυτού, νέα από δόλο αξιόποινη πράξη, για την οποία θα καταδικαστεί αμετάκλητα οποτεδήποτε σε ποινή στερητική της ελευθερίας ανώτερη των έξι μηνών (...).

(β) Οι μη εκτελεσθείσες κατά τα ανωτέρω αποφάσεις τίθενται στο αρχείο με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα (...).»

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

Ι. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 §§ 1 ΚΑΙ 3 δ) ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

32. Ο προσφεύγων παραπονείται διότι ουδέποτε είχε, σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας, την δυνατότητα να εξετάσει τις δύο ρουμάνες μάρτυρες κατηγορίας, Π.Λ. και Π.Κ., οι έγγραφες καταθέσεις των οποίων στο στάδιο της ανάκρισης, συνιστούσαν τα μοναδικά αποδεικτικά στοιχεία επί των οποίων στηρίχθηκε η καταδίκη του και ενώ η παράσταση των μαρτύρων αυτών στις συνεδριάσεις ήταν δυνατή. Παραπονείται επίσης για την άρνηση του εφετείου να προβεί στην ανάγνωση της ένορκης βεβαίωσης με την οποία η μάρτυρας Π.Κ. ανακαλούσε την αρχική κατάθεσή της κατά του προσφεύγοντος και να την λάβει υπόψη πριν να εκδώσει την απόφασή του. Αναφέρει το άρθρο 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης, το οποίο στα εφαρμοστέα αποσπάσματά του έχει ως εξής:

«Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως (...) δικαστηρίου (...) το οποίον θα αποφασίση (...) επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως.

(...)

3.Ειδικότερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα:

(...)

δ) να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας.»

A. Επί του παραδεκτού

33. Διαπιστώνοντας ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη ή απαράδεκτη με την έννοια του άρθρου 35 της Σύμβασης, το Δικαστήριο την κηρύσσει παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Οι ισχυρισμοί των διαδίκων

34. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι το ελληνικό δίκαιο προβλέπει ως νόμιμους λόγους μη παράστασης των μαρτύρων στο ακροατήριο τον θάνατο, τα προβλήματα υγείας, την αδυναμία εντοπισμού τους, την ανάγκη της προστασίας τους και το δικαίωμά τους να αρνηθούν να καταθέσουν ενώπιον δικαστηρίου. Όμως, εν προκειμένω, κανείς από τους λόγους δεν ίσχυε ως προς την Π.Α. και την Π.Κ. Όσον αφορά την Π.Κ., ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι ο ίδιος, ως ιδιώτης, κατόρθωσε να την εντοπίσει στην Ρουμανία και, ως προς την Π.Α., το ίδιο το ελληνικό Δημόσιο την είχε απελάσει στην Ρουμανία. Ο προσφεύγων υποστηρίζει ότι καμία από τις καταθέσεις των τεσσάρων μαρτύρων οι οποίοι κατέθεσαν στο ακροατήριο δεν μπορούσε από την φύση της να στοιχειοθετήσει την ενοχή του: αν και όλες οι καταθέσεις και τα έγγραφα απορούσαν το ζήτημα του κατά πόσον υπήρξε διάπραξη πλαστογραφίας, μόνον οι μαρτυρίες της Π.Κ. και της Π.Α. τον υποδείκνυαν ως τον αυτουργό της πλαστογραφίας αυτής.

35. Επίσης, ο προσφεύγων υπογραμμίζει ότι είχε καταθέσει κατά τρόπο νόμιμο και τακτικό ενώπιον του εφετείου την ένορκη βεβαίωση της Π.Κ. και ότι αυτό θα έπρεπε να την λάβει υπόψη και να την αξιολογήσει βάσει του περιεχομένου της και του γεγονότος ότι η μάρτυρας αυτή ουδέποτε είχε εξεταστεί αντιμωλία και ότι η, δυσμενής για τον προσφεύγοντα, αρχική κατάθεσή της είχε

αναγνωσθεί στο ακροατήριο. Ο προσφεύγων ισχυρίζεται ότι δεν ήταν ο πρόεδρος ο οποίος έλαβε την απόφαση να μην λάβει υπόψη την κατάθεση αυτή, αλλά το εφετείο ως δικαστήριο.

36. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι αποδείχθηκε ότι, μέχρι την συζήτηση ενώπιον του εφετείου Ναυπλίου, στις 2 Οκτωβρίου 2012, είχαν αναληφθεί όλες οι ενέργειες προκειμένου να εξασφαλιστεί η παράσταση των δύο μαρτύρων στο ακροατήριο. Εν τούτοις, παρά τις προσπάθειες οι οποίες καταβλήθηκαν προς τούτο, η παρουσία τους απέβη αδύνατη. Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι η ανάγνωση των καταθέσεων οι οποίες έχουν ληφθεί κατά την ανάκριση, δεν αποτελέσει το μοναδικό αποδεικτικό μέσο επί του οποίου στηρίχθηκε το εφετείο. Αντιθέτως, αυτό έλαβε υπόψη άλλα μέσα και ιδίως τις καταθέσεις οι οποίες ελήφθησαν στο ακροατήριο από τρεις άλλους μάρτυρες κατηγορίας, την κατάθεση του μάρτυρα υπεράσπισης και το σύνολο των εγγράφων της δικογραφίας. Υπογραμμίζει ότι ο Άρειος Πάγος σημείωσε ότι η απόφαση του εφετείου αναφέρει ότι οι καταθέσεις των απουσών μαρτύρων περιλήφθηκαν μέσα στην απόφαση του πλημμελειοδικείου και ότι είχε γίνει τότε ανάγνωσή τους χωρίς ο προσφεύγων να αντιταχθεί σε αυτό.

37. Τέλος, η Κυβέρνηση δέχεται ότι ο πρόεδρος του εφετείου δεν προέβη στην ανάγνωση της ένορκης βεβαίωσης η οποία είχε γίνει στις 24 Μαρτίου 2006 από την μάρτυρα Π.Κ., αλλά υπογραμμίζει ότι ο προσφεύγων δεν προσέφυγε κατ' αυτής της άρνησης του προέδρου ενώπιον ολοκλήρου του δικαστηρίου του εφετείου. Κατά συνέπεια, ο Άρειος Πάγος ορθά απέρριψε τον λόγο αναίρεσης του προσφεύγοντος βάσει του γεγονότος αυτού.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Οι εφαρμοστέες γενικές αρχές

38. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει εξ αρχής ότι οι αρχές όσον αφορά την χρήση δηλώσεων οι οποίες έχουν γίνει από έναν απόντα κατηγορούμενο έχουν προσδιοριστεί στην απόφαση *Al-Khawaja και Tahery (Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αριθ. 26766/05 και 22228/06, CEDH 2011) και υπενθυμίζεται στην απόφαση *Schatschaschwili κατά Γερμανίας* ([GC], αριθ,

9154/10, CEDH 2015, και *Seton κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αριθ. 55287/10, 12 Σεπτεμβρίου 2016).

39. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι απαιτήσεις της παραγράφου 3 δ) του άρθρου 6 της Σύμβασης συνιστούν ιδιαίτερες πτυχές του δικαιώματος για μία δίκαιη δίκη το οποίο εγγυάται η 1^η παράγραφος της διάταξης αυτής (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, § 118). Θα εξετάσει επομένως την αιτίαση αυτή υπό το πρίσμα του συνδυασμού αυτών των δύο κειμένων (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Schatschaschwili*, § 101). Προκειμένου να το πράξει αυτό, εξετάζει την διαδικασία στο σύνολό της και ελέγχει τον σεβασμό όχι μόνον των δικαιωμάτων της υπεράσπισης, αλλά και του δημοσίου συμφέροντος και των θυμάτων ούτως ώστε οι αυτουργοί του αδικήματος να διωχθούν νομίμως και, εν ανάγκη, των δικαιωμάτων των μαρτύρων (ομοίως). Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι το παραδεκτό των αποδείξεων εξαρτάται από τους κανόνες του εθνικού δικαίου και τα εθνικά δικαστήρια και ότι το μοναδικό καθήκον του συνίσταται στο να καθορίσει το κατά πόσον η διαδικασία ήταν δίκαιη (*Van Wesenbeeck κατά Βελγίου*, αριθ. 67496/10 και 52936/12, §§ 65-66 και 88, 23 Μαΐου 2017).

40. Υπενθυμίζει επίσης ότι το άρθρο 6 § 3 δ) της Σύμβασης καθιερώνει την αρχή σύμφωνα με την οποία, προτού ένας κατηγορούμενος να μπορεί να κηρυχθεί ένοχος, όλα τα αποδεικτικά που στηρίζουν την κατηγορία πρέπει κατ' αρχήν να έχουν προσκομισθεί ενώπιον του σε δημόσια συνεδρίαση, ενόψει μιας αντιμωλία συζήτησης. Η αρχή αυτή δεν είναι χωρίς εξαιρέσεις, αλλά δεν μπορούμε να τις δεχθούμε παρά μόνον με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων της υπεράσπισης. Κατά κανόνα, τα τελευταία επιβάλλουν το να δίδεται στον κατηγορούμενο μία κατάλληλη και επαρκή δυνατότητα να αμφισβητήσει τις μαρτυρίες κατηγορίας και να εξετάσει σχετικώς τους καταθέτοντες, είτε κατά τον χρόνο της κατάθεσής τους, είτε σε μεταγενέστερο στάδιο (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, § 118, μαζί με τις αναφορές που περιλαμβάνονται σε αυτήν, και πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Schatschaschwili*, §§ 103-105).

41. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει κρίνει ότι η αποδοχή ως αποδεικτικού μέσου της κατάθεσης η οποία έχει ληφθεί πριν την δίκη από έναν μάρτυρα απόντα και η οποία συνιστά το μοναδικό ή το καθοριστικό στοιχείο κατηγορίας δεν ενείχε αυτομάτως παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης. Εν τούτοις, λαμβανομένων υπόψη των κινδύνων οι οποίοι είναι σύμφυτοι με τις καταθέσεις απόντων μαρτύρων, η αποδοχή ενός αποδεικτικού μέσου αυτού του τύπου είναι ένας πολύ σημαντικός παράγων ο οποίος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την αξιολόγηση του συνολικού δικαίου της διαδικασίας (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja και Tahery κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, §§ 146-147).

42. Σύμφωνα με τις αρχές οι οποίες εξήχθησαν από την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja και Tahery*, και υπενθυμίστηκαν στην απόφαση *Schatschaschwili* (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση, §§ 111-131), η εξέταση της συμβατότητας προς το άρθρο 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης μιας διαδικασίας στην οποία οι καταθέσεις ενός μάρτυρα ο οποίος δεν παραστάθηκε και δεν εξετάστηκε κατά την διάρκεια της δίκης χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά μέσα περιλαμβάνει τρία στάδια. Σύμφωνα με τις αρχές οι οποίες εξήχθησαν από την πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja και Tahery*, η εξέταση της συμβατότητας προς το άρθρο 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης μιας διαδικασίας στην οποία οι καταθέσεις ενός μάρτυρα ο οποίος δεν παραστάθηκε και δεν εξετάστηκε κατά την διάρκεια της δίκης χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά μέσα περιλαμβάνει τρία στάδια (*ομοίως*, § 152). Το Δικαστήριο οφείλει να διερευνήσει:

i. αν υπήρχε ένας σπουδαίος λόγος ο οποίος να δικαιολογεί την μη παράσταση του μάρτυρα και, κατά συνέπεια, την αποδοχή της κατάθεσής του ως αποδεικτικού μέσου (*ομοίως*, §§ 119-125),

ii. αν η κατάθεση του απόντος μάρτυρα απετέλεσε την μοναδική ή την καθοριστική βάση της καταδίκης (*ομοίως*, §§ 119 και 126-147), και

iii. αν υπήρχαν αντισταθμιστικά στοιχεία, και ιδίως στερεές δικονομικές εγγυήσεις, ικανά για να εξουδετερώσουν τις δυσχέρειες οι οποίες προκαλούνται στην υπεράσπιση ως συνέπεια της αποδοχής ενός τέτοιου αποδεικτικού μέσου και για να εξασφαλίσουν το δίκαιο της διαδικασίας στο σύνολό της (*ομοίως*, § 147).

Το Δικαστήριο έκρινε, επίσης, ότι:

i. Η απουσία σπουδαίου λόγου ο οποίος να δικαιολογεί την μη παράσταση ενός μάρτυρα, αν και δεν μπορεί αφ' εαυτής να καταστήσει μία δίκη άδικη, μπορεί παρά ταύτα να συστήσει ένα βαρύνον στοιχείο προκειμένου να αξιολογηθεί το συνολικό δίκαιο μιας δίκης. Ένα τέτοιο στοιχείο είναι ικανό να γύρει την ζυγαριά υπέρ μιας διαπίστωσης παραβίασης του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ).

ii. Πρέπει να διερευνηθεί ότι υπήρχαν επαρκή αντισταθμιστικά στοιχεία όχι μόνον στις υποθέσεις στις οποίες οι καταθέσεις ενός απόντος μάρτυρα συνιστούσαν την μοναδική ή την καθοριστική βάση της καταδίκης του κατηγορουμένου, αλλά και σε εκείνες στις οποίες οι εν λόγω καταθέσεις είχαν κάποιο βάρος, και ότι η αποδοχή τους μπορούσε να έχει προκαλέσει δυσχέρειες στην υπεράσπιση. Το εύρος των αντισταθμιστικών παραγόντων που είναι απαραίτητοι ώστε η δίκη να θεωρηθεί δίκαιη θα εξαρτηθεί από την σημασία που έχουν οι καταθέσεις του απόντος μάρτυρα.

iii. Κατά γενικό κανόνα, θα είναι σκόπιμο να εξεταστούν τα τρία στάδια του κριτηρίου *Al-Khawaja* με την σειρά η οποία καθορίστηκε μέσα σε αυτήν την απόφαση. Εν τούτοις, τα τρία στάδια του κριτηρίου είναι ανεξάρτητα και, λαμβανόμενα μαζί, χρησιμεύουν προκειμένου να στοιχειοθετηθεί αν η εν λόγω ποινική διαδικασία ήταν συνολικά δίκαιη. Μπορεί επομένως να είναι προσήκον, σε μία συγκεκριμένη υπόθεση, τα στάδια αυτά να εξεταστούν με μία διαφορετική σειρά, ιδίως όταν ένα από αυτά αποδεικνύεται ιδιαίτερα πειστικό προκειμένου να καθοριστεί το κατά πόσον η διαδικασία ήταν δίκαιη ή όχι.

43. Το εύρος των αντισταθμιστικών παραγόντων που είναι απαραίτητοι ώστε η δίκη να θεωρηθεί δίκαιη θα εξαρτηθεί από την σημασία που έχουν οι καταθέσεις του απόντος μάρτυρα. Όσο μεγαλύτερη είναι η σημασία αυτή, τόσο περισσότερο στερεά θα πρέπει να είναι τα αντισταθμιστικά στοιχεία έτσι ώστε να θεωρηθεί η διαδικασία δίκαιη στο σύνολό της (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja και Tahery*, § 116).

β) Εφαρμογή των πιο πάνω αναφερομένων αρχών στην προκείμενη περίπτωση

i. Σπουδαίος λόγος που δικαιολογεί την μη παράσταση των μαρτύρων

44. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ένας σπουδαίος λόγος ο οποίος δικαιολογεί την μη παράσταση ενός μάρτυρα στην δίκη και, κατά συνέπεια, η αποδοχή της κατάθεσής του ως αποδεικτικού μέσου πρέπει να υφίσταται από την άποψη του δικαστηρίου της ουσίας, δηλαδή αυτό πρέπει να έχει βάσιμους λόγους, πραγματικούς ή νομικούς, προκειμένου να μην εξασφαλίσει την παράσταση του μάρτυρα στην δίκη. Αν υπήρχε σπουδαίος λόγος ο οποίος δικαιολογεί την μη παράσταση του μάρτυρα με την έννοια που ορίζεται πιο πάνω, έπεται ότι θα υπήρχε ένας βάσιμος λόγος ή μία αιτιολογία ώστε το δικαστήριο της ουσίας να αποδεχθεί ως αποδεικτικό μέσο την μη επαληθευθείσα κατάθεση του απόντος μάρτυρα.

45. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στο στάδιο της ανάκρισης της υπόθεσης, η Π.Α. εξετάστηκε δύο φορές, στις 25 Φεβρουαρίου 2005, από τους υπαλλήλους στους οποίους είχε ανατεθεί η ανάκριση, και η Π.Κ. επίσης τέσσερις φορές στις 24 και 25 Φεβρουαρίου 2005. Οι δύο μάρτυρες υπέδειξαν τον προσφεύγοντα ως τον αυτουργό της πλαστογραφίας. Ενώ κλητεύθηκαν να παρασταθούν στην συνεδρίαση ενώπιον του δικαστηρίου της Κορίνθου και σε εκείνη ενώπιον του εφετείου Ναυπλίου, η Π.Α. και η Π.Κ. δεν παρουσιάστηκαν. Το πλημμελειοδικείο δεν έδωσε οποιαδήποτε εξήγηση σχετικά με την απουσία τους και προέβη στην εξέταση των τριών άλλων μαρτύρων κατηγορίας και ενός μάρτυρα υπεράσπισης. Αντιθέτως, το εφετείο, αφού διαπίστωσε ότι οι δύο μάρτυρες είχαν κλητευθεί νομίμως να παρασταθούν, δήλωσε ότι αυτές δεν κατέστη δυνατόν να παρασταθούν διότι διέμεναν στο εξωτερικό σε άγνωστη διεύθυνση. Το εφετείο προσέθεσε ότι, λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι οι προσπάθειες της δικαστικής αρχής εξαντλήθηκαν χωρίς να καταστεί δυνατόν να επιτύχει την παράσταση των μαρτύρων, έπρεπε να θεωρηθεί ότι υπήρχε αδυναμία παράστασης και εξέτασής τους και ότι το δικαστήριο έπρεπε να προβεί στην ανάγνωση των καταθέσεών τους οι οποίες είχαν ληφθεί κατά την διάρκεια της ανάκρισης.

46. Υπενθυμίζοντας ότι η μη παράσταση ενός μάρτυρα σε μία δίκη μπορεί να εξηγηθεί από διάφορους λόγους (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Al-Khawaja*

και Tahery, §§ 120-125, *Bobes κατά Ρουμανίας*, αριθ. 29752/05, §§ 39-40, 9 Ιουλίου 2013, *Vronchenko κατά Εσθονίας*, αριθ. 59632/09, § 58, 18 Ιουλίου 2013, και πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Schatschaschwili*, § 119) και ότι δεν είναι ρόλος του να υποκατασταθεί στη θέση του εθνικού δικαστή προκειμένου να αποφανθεί επί της αναγκαιότητας ή της σκοπιμότητας της κλήτευσης ενός μάρτυρα, το Δικαστήριο κατανοεί ότι, στα μάτια των εθνικών δικαστηρίων, η εξέταση της Π.Λ. και της Π.Κ. στην συνεδρίαση δεν ήταν απαραίτητη για την ανεύρεση της αληθείας. Εν τούτοις, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, αν οι διωκτικές αρχές αποφασίσουν ότι ένα συγκεκριμένο πρόσωπο είναι μία σημαντική πηγή πληροφοριών και αυτές στηρίζονται στην κατάθεσή του στο ακροατήριο και αν η κατάθεση του μάρτυρα αυτού χρησιμοποιείται από το δικαστήριο για την στοιχειοθέτηση μιας απόφασης ενοχής, θα έπρεπε να τεκμαίρεται ότι η αυτοπρόσωπη παράσταση και η εξέταση αυτού του μάρτυρα είναι αναγκαία, εκτός αν η κατάθεσή του ήταν προδήλως άνευ σημασίας ή πλεονάζουσα (*Cevat Salsal κατά Τουρκίας*, αριθ. 17362/03, § 77, 23 Σεπτεμβρίου 2014).

47. Κατά πρώτο λόγο, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στην διαδικασία στον πρώτο βαθμό, το πλημμελειοδικείο δεν προβαίνει σε οποιαδήποτε παρατήρηση ως προς την μη παράσταση της Π.Λ. και της Π.Κ. και δεν απάντησε στην αιτίαση του προσφεύγοντος σύμφωνα με την οποία οι αρχές δεν είχαν λάβει οποιοδήποτε μέτρο για να επιτύχει την παράστασή τους (πιο πάνω παράγραφος 11). Εξάλλου, ούτε αναλήφθηκε οποιαδήποτε ενέργεια στην συνέχεια προκειμένου αυτές να ανευρεθούν στην Ρουμανία, στην δε συνεδρίαση της 2 Οκτωβρίου 2012 το εφετείο, στην αιτιολογία του οποίου στηρίχθηκε ο Άρειος Πάγος, απλώς αναφέρθηκε στο αποδεικτικό της επίδοσης της κλήσης το οποίο διαπίστωνε ότι οι μάρτυρες δεν είχαν ευρεθεί στην προηγούμενη διεύθυνσή τους στην Ελλάδα.

48. Εν τούτοις, το Δικαστήριο εκτιμά ότι αυτή η έλλειψη βούλησης των δικαστηρίων να εξετάσουν σε περισσότερο βάθος την σπουδαιότητα του λόγου που δικαιολογούσε την απουσία αυτών των δύο μαρτύρων δεν ήταν καθοριστική αφ' εαυτής.

ii. Κατά πόσον οι επίδικες καταθέσεις συνιστούσαν την μοναδική ή την καθοριστική βάση της καταδίκης

49. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, στην απόφασή του, το εφετείο, για τους λόγους στους οποίους στηρίχθηκε ο Άρειος Πάγος, έκρινε ότι οι καταθέσεις της Π.Λ. και της Π.Κ. δεν συνιστούσαν το μοναδικό αποδεικτικό μέσα, αλλά είχαν ληφθεί υπόψη ταυτόχρονα με τις ένορκες καταθέσεις των τριών άλλων μαρτύρων κατηγορίας, με την κατάθεση του μάρτυρα υπεράσπισης, καθώς και με τα έγγραφα τα οποία περιελήφθησαν στον κατάλογο των αναγνωστέων εγγράφων και με τα άλλα έγγραφα τα οποία προσκομίστηκαν από τον προσφεύγοντα. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει προς τούτο ότι για τον καθορισμό του βαθμού της σπουδαιότητας των απόντων μαρτύρων, και, ιδίως όταν οι καταθέσεις αυτές απετέλεσαν την μοναδική ή την καθοριστική βάση της καταδίκης του προσφεύγοντος, το Δικαστήριο οφείλει να εξετάσει πριν από όλα την αξιολόγηση στην οποία επιδόθηκαν τα εθνικά δικαστήρια (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Schtschaschwili*, § 141).

50. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, αν και οι καταθέσεις της Π.Λ. και της Π.Κ. δεν υπήρξαν το μοναδικό στοιχείο της κατηγορίας, τα εθνικά δικαστήρια δεν ανέφεραν με σαφήνεια κατά πόσον τις θεωρούσαν ως «καθοριστικές», με την έννοια την οποία το Δικαστήριο έχει δώσει στους όρους αυτούς στην απόφαση *Al-Khawaja και Tahery*, ήτοι ως απόδειξη η σημασία της οποίας είναι ικανή να καθορίσει την απόφαση επί της υπόθεσης (πιο πάνω αναφερόμενη απόφαση *Schtschaschwili*, § 142). Αν και τα εθνικά δικαστήρια ανέφεραν ότι στηρίχθηκαν στο σύνολο των αποδεικτικών στοιχείων της δικογραφίας τα οποία θεωρήθηκαν ως ένα σύνολο, στα μάτια του Δικαστηρίου, είναι αναντίρρητο ότι οι καταθέσεις της Π.Λ. και της Π.Κ. έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην καταδίκη του προσφεύγοντος (*Kuchta κατά Πολωνίας*, αριθ. 58683/08, § 58, 23 Ιανουαρίου 2018).

51. Πράγματι, το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι δύο μάρτυρες ήταν οι μόνες οι οποίες υπέδειξαν τον προσφεύγοντα ως τον αυτουργό του αδικήματος. Όσον αφορά τους άλλους μάρτυρες κατηγορίας, κατά την συνεδρίαση ενώπιον του εφετείου, ο πρώτος μάρτυρας, Κ.Μ., δήλωσε ότι δεν γνώριζε αν ο προσφεύγων

εκείνος ο οποίος είχε διαπράξει το αδίκημα, ο δεύτερος, Α.Γ., δήλωσε ότι δεν ήταν βέβαιος για τίποτε και ο τρίτος, Π.Π., δήλωσε ότι το αδίκημα μπορούσε να είχε διαπραχθεί από οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο (πιο πάνω παράγραφος 13). Οι μαρτυρίες των μαρτύρων κατηγορίας κατά την συνεδρίαση ενώπιον του πλημμελειοδικείου δεν περιελάμβαναν τίποτε περισσότερο ενοχοποιητικό σε βάρος του προσφεύγοντος εκτός του γεγονότος ότι αυτός ήταν παρών κατά καιρούς μέσα στους χώρους του δημαρχείου. Επίσης, ούτε τα δικαστήρια ούτε η Κυβέρνηση αναφέρουν αν ένα ή περισσότερα από τα έγγραφα τα οποία αναγνώστηκαν στο ακροατήριο ήταν καθοριστικά προκειμένου να στηρίξουν την ενοχή του προσφεύγοντος.

iii. Επί της ενδεχόμενης ύπαρξης αντισταθμιστικών στοιχείων

52. Στρεφόμενο τώρα προς την ενδεχόμενη ύπαρξη αντισταθμιστικών στοιχείων, το Δικαστήριο παρατηρεί εξ αρχής ότι το εφετείο αρνήθηκε να προβεί στην ανάγνωση στο ακροατήριο και να αξιολογήσει την συνάφεια της ένορκης βεβαίωσης η οποία είχε δοθεί ενώπιον συμβολαιογράφου από την Π.Κ. και με την οποία η τελευταία είχε ανακαλέσει την πρώτη κατάθεσή του σχετικά με τον προσφεύγοντα. Η βεβαίωση αυτή, η οποία είχε κατατεθεί στην δικογραφία ενώπιον του εφετείου, είχε μεγάλη σημασία για τον προσφεύγοντα υπό τις περιστάσεις της υπόθεσης, διότι μπορούσε από την φύση της να κλονίσει την πεποίθηση ότι ο προσφεύγων ήταν ο αυτουργός του αδικήματος. Ακόμη και αν κατά την λήξη της διαδικασίας το εφετείο επρόκειτο να αποφανθεί και πάλι κατά τρόπο δυσμενή έναντι του προσφεύγοντος, αυτό θα μπορούσε να εξηγήσει τον λόγο για τον οποίο δεν έκρινε αξιόπιστη την εκ μέρους της Π.Κ. ανάκληση της πρώτης κατάθεσής της, η οποία είχε ληφθεί κατά την ανάκριση. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, η ανάγνωση και η εξέταση της βεβαίωσης αυτής συνιστούσαν μέτρα τα οποία θα μπορούσαν από την φύση τους να αντισταθμίσουν την αδυναμία της εξέτασης των δύο μαρτύρων και θα είχαν επιτρέψει στο εφετείο να διαφωτιστεί περισσότερο σχετικά με την αξιοπιστία των τελευταίων και με την αποδεικτική αξία των μαρτυριών τους. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει εν τούτοις ότι δεν έχει σκοπό, με την διαπίστωση αυτή, να αποφανθεί επί της αξιολόγησης

αυτού του αποδεικτικού μέσου, της αξιολόγησης αυτής αποτελούσας ένα προνόμιο των εθνικών δικαστηρίων, αλλά σημειώνει ότι αυτή η ανάγνωση και αυτή η εξέταση θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα αντισταθμιστικό στοιχείο και ότι κανένα άλλο στοιχείο της φύσης αυτής δεν υφίσταται εν προκειμένω.

iv. Αξιολόγηση του δικαίου της διαδικασίας στο σύνολό της

53. Λαμβανομένων υπόψη των όσων παρατίθενται πιο πάνω και κυρίως της απουσίας αντισταθμιστικών στοιχείων, το Δικαστήριο δεν μπορεί παρά να διαπιστώσει τον καθοριστικό χαρακτήρα των καταθέσεων οι οποίες ελήφθησαν από την Π.Λ. και την Π.Κ. μέσα στο πλαίσιο της ανάκρισης και αναγνώστηκαν στο ακροατήριο του εφετείου. Δεδομένου ότι μέσα στην δικογραφία δεν υπήρχαν άλλα στερεά αποδεικτικά μέσα ικανά να στηρίζουν τις καταθέσεις αυτές, το δίκαιο της διαδικασίας στο σύνολό της τίθεται υπό αμφισβήτηση.

54. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει ότι τα δικαιώματα της υπεράσπισης του προσφεύγοντος υπέστησαν έναν περιορισμό ασύμβατο προς τις απαιτήσεις μιας δίκαιης δίκης. Υπήρξε, ως εκ τούτου, παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης.

II. ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

55. Ο προσφεύγων παραπονείται επίσης για μία παραβίαση του δικαιώματός του για μία δίκαιη δίκη το οποίο εγγυάται το άρθρο 6 § 1. Υποστηρίζει ότι, αντίθετα με όσα είχαν γίνει δεκτά σε μία απόφαση παρόμοια με την δική του (απόφαση αριθ. 804/2012 – πιο πάνω παράγραφος 21), ο Άρειος Πάγος δεν δέχθηκε την παραγραφή της ενοχής του και αναίρεσε εν μέρει την απόφαση του εφετείου χωρίς να του δώσει την δυνατότητα να λάβει θέση επί του ζητήματος της παραγραφής το οποίο αυτός εξέτασε αυτεπαγγέλτως.

56. Λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, των θέσεων των διαδίκων και των συμπερασμάτων τα οποία διατυπώθηκαν υπό το πρίσμα του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης, το Δικαστήριο εκτιμά ότι έχει εξετάσει τα κύρια νομικά ζητήματα τα οποία έχουν προβληθεί από την

παρούσα προσφυγή και ότι δεν συντρέχει λόγος να αποφανθεί χωριστά επί των άλλων αιτιάσεων (*Centre de ressources juridiques au nom de Valentin Câmporeanu κατά Ρουμανίας* [GC], αριθ. 47848/08, § 156, CEDH 2014).

III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

57. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 41 της Σύμβασης:

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και αν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί, εφόσον είναι αναγκαίο, στον παθόντα δίκαιη ικανοποίηση.»

A. Ζημία

58. Για την ηθική βλάβη του, ο προσφεύγων καλεί το Δικαστήριο να του επιδικάσει οποιοδήποτε ποσό αυτό θεωρεί «δίκαιο» για την αποκατάσταση της συναισθηματικής θλίψης και της ταλαιπωρίας στις οποίες αυτός υποβλήθηκε.

59. Η Κυβέρνηση θεωρεί ότι η διαπίστωση της παραβίασης θα συνιστούσε επαρκή ικανοποίηση.

60. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει κρίνει εν προκειμένω ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης. Αποφαινόμενο σύμφωνα με την αρχή της επιείκειας, επιδικάζει στον προσφεύγοντα 2.000 ευρώ (EUR) για την αιτία αυτή.

B. Έξοδα και δικαστική δαπάνη

61. Ο προσφεύγων αξιώνει 5.597 EUR για τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία υποβλήθηκε μέσα στο πλαίσιο της διαδικασίας η οποία διεξήχθη ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και 1.000 EUR για τα μεταφορικά έξοδα. Παραδέχεται ότι από τότε που έλαβαν χώρα τα συμβάντα δεν έχει πλέον στην κατοχή του τα αντίστοιχα τιμολόγια, αλλά δηλώνει ότι στηρίζεται στις αμοιβές οι οποίες ορίζονται από τον κώδικα των δικηγόρων.

62. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα ζητούμενα έξοδα δεν έχουν αιτιώδη συνάφεια με τις επικαλούμενες παραβιάσεις και καλεί το Δικαστήριο να μην επιδικάσει κανένα ποσό στον προσφεύγοντα ως προς τούτο.

63. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με την πάγια νομολογία, η επιδίκαση των εξόδων και της δικαστικής δαπάνης στην βάση του άρθρου 41 προϋποθέτει την απόδειξη του πραγματικού τους, της αναγκαιότητάς τους και του λογικού ύψους τους (*Ιατρίδης κατά Ελλάδας* (δίκαιη ικανοποίηση) [GC], αριθ. 31107/96, § 54, CEDH 2000-XI). Όσον αφορά τα έξοδα και την δικαστική δαπάνη στα οποία ο προσφεύγων υποβλήθηκε στην Ελλάδα, το Δικαστήριο σημειώνει ότι αυτά είναι έξοδα τα οποία δαπανώνται κανονικά μέσα στο πλαίσιο της επίδικης διαδικασίας. Επίσης, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ο προσφεύγων δεν προσκομίζει οποιοδήποτε τιμολόγιο όσον αφορά τα έξοδα που δαπανήθηκαν για την διαδικασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Πρέπει συνεπώς να απορριφθεί το αίτημα αυτό (βλέπε μεταξύ πολλών άλλων, *Βλάχος κατά Ελλάδας*, αριθ. 20643/06, § 43, 18 Σεπτεμβρίου 2008).

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* την προσφυγή παραδεκτή,
2. *Αποφαίνεται* ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 §§ 1 και 3 δ) της Σύμβασης όσον αφορά την μη παράσταση των μαρτύρων,
3. *Αποφαίνεται* ότι δεν συντρέχει λόγος να αποφανθεί επί του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης όσον αφορά την αυτεπάγγελτη λήψη υπόψη του ζητήματος της παραγραφής εκ μέρους του Αρείου Πάγου,
4. *Αποφαίνεται*
(α) ότι το εναγόμενο Κράτος οφείλει να καταβάλει στον προσφεύγοντα, εντός προθεσμίας τριών μηνών από την ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με το άρθρο 44 § 2 της Σύμβασης, το ποσό των 2.000 EUR (δύο χιλιάδων ευρώ), πλέον οποιουδήποτε ποσού που μπορεί να οφείλεται επί του ποσού αυτού ως φόρος, για την ηθική βλάβη,

(β) ότι από την λήξη της πιο πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή, τα ποσά αυτά θα προσαυξηθούν με έναν απλό τόκο με επιτόκιο ίσο προς εκείνο της οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, προσαυξημένο κατά τρεις εκατοστιαίες μονάδες.

5. *Απορρίπτει* το αίτημα δίκαιης ικανοποίησης κατά τα λοιπά.

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 5 Νοεμβρίου 2020, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)

Abel Campos

Γραμματέας

(υπογραφή)

Ksenija Turković

Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 16 Απριλίου 2021

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος